

AZ ÉRTÉKALAPÚ NEVELÉS ÉS A FENNTARTHATÓSÁG PEDAGÓGIÁJÁNAK KAPCSOLATA PSZICHOLÓGIAI ÉS SPIRITUÁLIS MEGKÖZELÍTÉSBEN

FÁBRI EUFROZINA

DOI: 10.12700/PK.2026.285

Óbudai Nagy László Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola
fabrifrozina@gmail.com

ABSZTRAKT

A fenntarthatóság pedagógiája napjaink oktatási rendszereiben kiemelt jelentőséggel bír, mivel nem csupán a környezeti problémák ismeretére, hanem a felelős és tudatos cselekvés kialakítására is törekszik. A szakirodalom egyre inkább hangsúlyozza, hogy a fenntarthatósággal kapcsolatos attitűdök és viselkedések hátterében az egyének értékorientációi meghatározó szerepet játszanak. A tanulmány középpontjában az áll, hogy feltárja a középiskolás tanulók értékrendszere és a fenntarthatósági attitűdök, valamint a pro-környezeti viselkedések közötti kapcsolatokat. A tanulmány célja annak bemutatása, hogy milyen kapcsolat figyelhető meg az értékalapú nevelés, a fenntarthatóság pedagógiája, a pszichológiai értékelméletek, valamint a hit és spiritualitás között. A tanulmány interdiszciplináris megközelítésben vizsgálja a témát, ötvözve a pedagógiai, pszichológiai nézőpontokat.

KULCSSZAVAK: értékalapú nevelés; fenntarthatósági attitűdök; Schwartz értékelmélet; NEP skála

BEVEZETŐ

A 21. század társadalmi és környezeti kihívásai egyre hangsúlyosabban irányítják rá a figyelmet az értékek szerepére a nevelés és az emberi viselkedés alakulásában. Az olyan globális környezeti problémák, mint a klímaváltozás, a természeti erőforrások túlhasználata vagy a fenntarthatatlan fogyasztási szokások már nem csupán gazdasági és technológiai kérdések, hanem erkölcsi, pszichológiai és pedagógiai dimenzióval is rendelkeznek. A fenntarthatóság kérdésköre ezért napjainkban már nem kizárólag környezetvédelmi problémaként jelenik meg, hanem olyan komplex társadalmi kihívásként, amely az egyéni értékrend, a közösségi felelősségvállalás és a nevelési folyamatok újra gondolasát is szükségessé teszi (Varga, 2017).

Az oktatás és nevelés kiemelt szerepet tölt be abban, hogy a fiatal generációk milyen értékek mentén alakítják gondolkodásukat és viselkedésüket. Az értékalapú nevelés célja nem pusztán az ismeretátadás, hanem olyan erkölcsi és társadalmi értékek közvetítése, amelyek elősegítik a felelős döntéshozatalt, az együttműködést, valamint a környezettudatos magatartás kialakulását. A fenntarthatóság pedagógiája ezzel összhangban arra törekszik, hogy a tanulóknál kialakuljon a felelősségérzet a természeti és társadalmi környezet iránt, valamint hosszú távon is fenntartható életmódot alakítsanak ki (Havas, 2001).

A fenntarthatósághoz kapcsolódó attitűdök és viselkedésformák vizsgálatában a pszichológiai megközelítések is egyre nagyobb hangsúlyt kapnak.

A környezettudatos magatartás hátterében ugyanis nem kizárólag információs vagy tudásbeli tényezők állnak, hanem jelentős szerepet játszanak az egyéni értékek, attitűdök, motivációk és identitásmintázatok is. E területen kiemelkedő jelentőségű Schwartz értékelmélete, amely az emberi alapértékek rendszerét vizsgálja, valamint a New Ecological Paradigm (NEP) skála, amely a környezeti attitűdök mérésének egyik legismertebb eszköze. A kutatások szerint az olyan értékek, mint az univerzalizmus, a felelősségvállalás vagy az altruizmus szoros kapcsolatban állhatnak a pro-environmental behavior (PEB), vagyis a környezetbarát viselkedés megjelenésével (Schwartz, 1992).

A fenntarthatóság kérdésköre ugyanakkor nem választható el a spiritualitás és a hit szerepétől sem. A vallási és spirituális értékrendszerek számos esetben hangsúlyozzák az ember felelősségét a teremtett világ iránt, az erkölcsi felelősségvállalást, valamint a közösségi szemlélet jelentőségét. A különböző vallási tradíciókban megjelenő teremtésvédelmi szemlélet összekapcsolható a fenntarthatóság pedagógiájával, hiszen mindkettő központi eleme a felelős gondolkodás és a jövő generációk iránt érzett felelősség (Ferenc pápa, 2015).

A jelen tanulmány célja annak bemutatása, hogy milyen kapcsolat figyelhető meg az értékalapú nevelés, a fenntarthatóság pedagógiája, a pszichológiai értékelméletek, valamint a hit és spiritualitás között. A tanulmány interdiszciplináris megközelítésben vizsgálja a témát, ötvözve a pedagógiai, pszichológiai és vallástudományi nézőpontokat. A tanulmány kitér a Schwartz-féle értékelméletre, a NEP-skála szerepére, a környezettudatos viselkedés pszichológiai hátterére, valamint arra, hogy a vallási és spirituális értékek miként járulhatnak hozzá a fenntartható szemlélet kialakulásához a nevelési folyamatok során.

1. AZ ÉRTÉKALAPÚ NEVELÉS FOGALMA

Az értékalapú nevelés olyan pedagógiai szemléletként értelmezhető, amely a nevelési folyamat középpontjába az értékek tudatos közvetítését, elsajátítását és interiorizációját helyezi. A nevelés ebben az értelemben nem kizárólag az ismeretek átadását jelenti, hanem tervszerű személyiségformáló folyamatot is, amelynek célja a gyermekek és fiatalok erkölcsi, társadalmi és személyes fejlődésének támogatása. Az értékalapú nevelés abból a pedagógiai alapvetésből indul ki, hogy minden nevelési cél mögött valamilyen értékrendszer húzódik meg, ezért a pedagógiai tevékenység nem lehet értéksemleges (Lappints, 1998).

Lappints Árpád (1998) szerint a pedagógia egyik alapvető problémája hosszú időn keresztül az volt, hogy miközben a neveléstudomány nevelési célokról és feladatrendszerekről beszélt, a mögöttük álló értékeket gyakran nem nevezte meg explicit módon. Az értékek így rejtett formában ugyan jelen voltak a nevelésben, azonban nem kaptak tudatos pedagógiai szerepet. Az értékalapú nevelés egyik legfontosabb célja ezért az, hogy a személyiségfejlődés szempontjából fontos értékek tudatosan jelenjenek meg a nevelési folyamatban, valamint irányt mutassanak a pedagógiai célok, módszerek és tevékenységek kialakításában.

Az értékalapú nevelés jelentőségét napjaink társadalmi folyamatai tovább erősítik. A globalizáció, a fogyasztói szemlélet, a digitalizáció és a társadalmi normák gyors változása következtében egyre gyakrabban jelenik meg az értékbizonytalanság és az identitásválság jelensége. A fiatal generációk számos, egymásnak gyakran ellentmondó értékrendszerrel találkoznak, amelyek között nehéz eligazodniuk.

A pedagógia feladata ezért nem csupán az ismeretek közvetítése, hanem olyan stabil értékrend kialakításának támogatása is, amely hozzájárulhat a harmonikus személyiségfejlődéshez, a felelős döntéshozatalhoz és a közösségi együttműködéshez.

Az értékalapú nevelés komplex módon közelíti meg a személyiség fejlődését. Nem kizárólag erkölcsi kérdésekkel foglalkozik, hanem kiterjed az önismeret, az autonómia, az emberi kapcsolatok, a társadalmi felelősségvállalás és a környezethez való viszony fejlesztésére is. Lappints (1998) értékstruktúrájában hangsúlyos szerepet kap az élet tisztelete, az egészségvédelem, az együttműködés, a szolidaritás, a tolerancia, valamint a természeti környezet megóvásának fontossága. Ezek az értékek szoros kapcsolatban állnak a fenntarthatóság pedagógiájával, amely szintén a felelős gondolkodás és a hosszú távú társadalmi-környezeti szemlélet kialakítását helyezi előtérbe.

A fenntarthatóság pedagógiája tulajdonképpen az értékalapú nevelés egyik korszerű és komplex megjelenési formájának is tekinthető, mely szorosan kapcsolódik az erkölcsi neveléshez, a közösségi felelősségvállaláshoz és az emberi értékek közvetítéséhez.

2. A FENNTARTHATÓSÁG PEDAGÓGIÁJA

A fenntarthatóság pedagógiája a modern neveléstudomány egyik kiemelt területe, amely azokra a társadalmi és környezeti kihívásokra kíván reagálni, amelyek a 21. században egyre hangsúlyosabban jelennek meg. A klímaváltozás, a természeti erőforrások túlzott felhasználása és a pazarlás, a társadalmi egyenlőtlenségek és a fogyasztói szemlélet erősödése mind olyan problémák, amelyek szükségessé teszik a nevelés újra gondolkodását. A fenntarthatóság pedagógiája abból indul ki, hogy a jövő társadalmának alakításában az oktatásnak és nevelésnek meghatározó szerepe van, hiszen a gyermekek és fiatalok szemléletformálása hosszú távon képes befolyásolni az egyéni és közösségi viselkedést (Varga, 2017).

A fenntarthatóság pedagógiája nem egyszerűen egy új tantárgyi tartalom vagy környezetvédelmi program, hanem olyan komplex pedagógiai szemlélet, amely áthatja a nevelési folyamat egészét. Lényege, hogy a tanulók képessé váljanak a világ összefüggéseinek felismerésére, a problémák kritikus értelmezésére, valamint saját döntéseik következményeinek megértésére. A fenntarthatóságra nevelés célja tehát nem kizárólag az ismeretátadás, hanem a szemléletformálás, az aktív részvétel és a felelős cselekvés kialakítása.

Havas Péter szerint a fenntarthatóság pedagógiája olyan nevelési folyamatként értelmezhető, amely elősegíti a környezeti érzékenység, a társadalmi felelősség és az etikai gondolkodás fejlődését. A fenntarthatóságra nevelés fontos sajátossága, hogy a tanulót nem passzív befogadónak kezeli, hanem aktív, gondolkodó és cselekvő személyként. A pedagógiai folyamat során hangsúlyossá válik a tapasztalati tanulás, az együttműködés, a problémamegoldás és a mindennapi élethelyzetekhez kapcsolódó reflexió (Havas, 2001).

A fenntarthatóság pedagógiájában kiemelt szerepet kap a holisztikus szemlélet. Ez azt jelenti, hogy a környezeti, társadalmi és gazdasági kérdések nem különálló problémaként jelennek meg, hanem egymással összefüggő rendszerekként. A tanulóknak ezért nemcsak természettudományos ismeretekre van szükségük, hanem olyan kompetenciákra is, amelyek segítik őket a társadalmi együttélés, a felelős fogyasztás és a közösségi részvétel területén. A fenntarthatóság pedagógiája így egyszerre szolgálja az egyéni fejlődést és a közösségi szemlélet erősítését.

A pedagógiai gyakorlatban a fenntarthatóságra nevelés számos formában megjelenhet. Ide tartozhatnak az élményalapú programok, a projektpedagógiai módszerek, az iskolakerti tevékenységek, a közösségi kezdeményezések vagy akár a mindennapi iskolai szokásrendszer tudatos alakítása is. A cél minden esetben az, hogy a tanulók ne csupán elméleti tudást szerezzenek a fenntarthatóságról, hanem saját életükben is képesek legyenek alkalmazni annak alapelveit.

A fenntarthatóság pedagógiája ugyanakkor szorosan kapcsolódik az erkölcsi neveléshez és az emberi értékek közvetítéséhez is. A környezet iránt érzett felelősség, az önmérséklet, az együttműködés vagy a jövő generációk iránti elköteleződés olyan értékek, amelyek túlmutatnak a környezetvédelem kérdésén, és az emberi viselkedés mélyebb erkölcsi dimenzióit érintik. Ez a szemlélet előkészíti annak vizsgálatát is, hogy a pszichológiai értékelméletek, valamint a hit és spiritualitás milyen módon kapcsolódhatnak a fenntartható gondolkodás kialakulásához.

3. A SCHWARTZ-FÉLE ÉRTÉKELMÉLET

A fenntarthatóság pedagógiájának értelmezésében kiemelt jelentőséggel bírnak azok a pszichológiai elméletek, amelyek az emberi értékek és viselkedés kapcsolatát vizsgálják. Az egyik legismertebb és legnagyobb hatású megközelítés Shalom H. Schwartz értékelmélete, amely az emberi alapértékek rendszerét és azok motivációs szerepét írja le. Schwartz elmélete abból indul ki, hogy az értékek az emberi viselkedés alapvető irányító tényezői, amelyek meghatározzák döntéseinket, attitűdjeinket és társas viszonyainkat (Schwartz, 1992).

Schwartz szerint az értékek olyan kívánatos célok és alapelvek, amelyek túlmutatnak konkrét helyzeteken, ugyanakkor irányt adnak az egyén életvezetésének és viselkedésének. Az értékek nem csupán személyes preferenciákat jelentenek, hanem társadalmi és kulturális jelentéssel is rendelkeznek. Az emberek különböző értékeket eltérő fontosságúnak tarthatnak, azonban az értékek rendszere minden kultúrában felismerhető módon jelen van.

A Schwartz-féle modell tíz alapértéket különít el, amelyek univerzális emberi szükségletekhez kapcsolódnak. Ezek az értékek: az önirányítás, a stimuláció, a hedonizmus, a teljesítmény, a hatalom, a biztonság, a konformitás, a tradíció, a jóindulat és az univerzalizmus. Az értékek körkörös rendszerben helyezkednek el, amelyben az egymáshoz közel álló értékek hasonló motivációs célokat képviselnek, míg az egymással szemben álló értékek gyakran konfliktusba kerülhetnek egymással (Schwartz, 2012).

A fenntarthatóság szempontjából különösen fontos szerepet kap az univerzalizmus és a jóindulat értéke. Az univerzalizmus olyan értékeket foglal magában, mint a társadalmi igazságosság, az emberek közötti egyenlőség, a természet védelme és a környezeti felelősségvállalás. A jóindulat ezzel összefüggésben a közvetlen társas kapcsolatokban megjelenő segítőkészséget, együttműködést és proszociális magatartást hangsúlyozza. A kutatások szerint azok az egyének, akik számára ezek az értékek hangsúlyosabbak, nagyobb valószínűséggel tanúsítanak környezettudatos és fenntartható viselkedést.

A Schwartz-féle értékelmélet pedagógiai szempontból is jelentőséggel bír. Az iskola és a nevelési környezet ugyanis fontos szerepet játszik az értékek közvetítésében és formálásában. A pedagógiai folyamat során nemcsak tudás átadása történik, hanem olyan attitűdök és értékek kialakítása is, amelyek hosszú távon meghatározhatják a tanulók társadalmi és környezeti viszonyulásait.

A fenntarthatóságra nevelés különösen erősen kapcsolódik az univerzalizmus értékéhez, mivel a környezetvédelem, a társadalmi felelősségvállalás és a jövő generációk iránti elköteleződés mind olyan szemléleti elemek, amelyek ebben az értékkörben jelennek meg.

Schwartz elmélete emellett lehetőséget nyújt annak megértésére is, hogy a vallási és spirituális értékek miként kapcsolódhatnak a fenntarthatóság kérdéséhez. A tradíció és a közösségi felelősség értékei számos vallási rendszerben hangsúlyosan jelennek meg, és hozzájárulhatnak a környezet iránti erkölcsi felelősség kialakulásához. A hit és spiritualitás így nemcsak személyes meggyőződésként, hanem értékközvetítő tényezőként is értelmezhető a fenntartható gondolkodás kialakulásában.

4. A NEP-SKÁLA ÉS A KÖRNYEZETI ATTITÚDOK

A Schwartz-féle értékelmélet fontos alapot teremt annak megértéséhez, hogy az egyéni értékek miként befolyásolják a környezethez való viszonyulást. Az értékek azonban önmagukban még nem magyarázzák teljes mértékben a környezettudatos gondolkodást, ezért a fenntarthatósággal kapcsolatos kutatásokban egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a környezeti attitűdök vizsgálatai is. E területen kiemelkedő jelentőségű a New Ecological Paradigm (NEP) skála, amely a modern ökológiai szemlélet egyik legismertebb mérőeszközévé vált.

A NEP-skála alapvető célja annak feltárása, hogy az emberek milyen módon gondolkodnak az ember és természet kapcsolatáról. A paradigma központi gondolata szerint az ember nem független a természeti rendszerektől, hanem azok szerves része, ezért a környezeti problémák az emberi életminőséget és társadalmi működést is közvetlenül befolyásolják. Ez a szemlélet szakít azzal a korábbi antropocentrikus megközelítéssel, amely a természetet elsősorban az emberi szükségletek kiszolgálójának tekintette (Dunlap et al., 2000).

A környezeti attitűdök vizsgálata azért bír különös jelentőséggel, mert a fenntartható gondolkodás nem pusztán tudás kérdése. Az egyén környezethez való viszonyát nagymértékben meghatározzák értékei, érzelmei, társadalmi tapasztalatai és erkölcsi meggyőződései is. Azok az emberek, akik érzékenyebbek a környezeti problémák iránt, általában nagyobb felelősséget éreznek a természeti környezet védelméért, valamint nyitottabbak a fenntartható életmód iránt.

A pedagógiai folyamatban a környezeti attitűdök fejlesztése kiemelt jelentőséggel rendelkezik. A fenntarthatóságra nevelés egyik alapvető célja ugyanis az, hogy a tanulók ne csupán ismereteket szerezzenek az ökológiai problémákról, hanem belsővé váljon számukra a környezet iránti felelősség érzése is. A környezeti attitűdök alakulásában fontos szerepet játszanak a családi minták, a társadalmi normák, valamint az iskolai tapasztalatok és közösségi élmények. Ennek következtében a fenntarthatóság pedagógiája tehát egyre inkább olyan komplex szemléletformáló folyamattá válik, amely az emberi viselkedés mélyebb pszichológiai hátterét is vizsgálja.

5. PRO-ENVIRONMENTAL BEHAVIOR (PEB) PSZICHOLÓGIAI HÁTTERE

A környezeti attitűdök és értékek gyakorlati megjelenési formája a pro-environmental behavior (PEB), vagyis a környezetbarát viselkedés. A PEB olyan tudatos cselekvéseket foglal magában, amelyek hozzájárulnak a természeti környezet védelméhez vagy a környezeti terhelés csökkentéséhez. Ide tartozhat például a tudatos fogyasztás, az energiatakarékosság, a hulladékcsökkentés vagy a fenntartható közlekedési formák előnyben részesítése (Stern, 2000).

A pszichológiai kutatások szerint a környezetbarát viselkedés kialakulása összetett folyamat, amelyben az értékek, attitűdök és érzelmek egyaránt meghatározó szerepet töltenek be. Azok az egyének, akik számára hangsúlyosabb az univerzalizmus, a társadalmi felelősség vagy az együttműködés értéke, nagyobb valószínűséggel tanúsítanak környezettudatos magatartást. A fenntartható viselkedés hátterében ugyanakkor nemcsak racionális döntések állnak, hanem érzelmi tényezők is, például a természethez való kötődés vagy a jövő generációk iránt érzett felelősség (Clayton & Myers, 2015).

A PEB vizsgálata rámutat arra, hogy a környezeti tudatosság önmagában nem minden esetben vezet tényleges viselkedésváltozáshoz. Sok ember tisztában van a környezeti problémákkal, mégsem alakít ki fenntartható életmódot. Ennek oka lehet a társadalmi normák hiánya, a kényelmi szempontok előtérbe kerülése vagy az a meggyőződés, hogy az egyéni cselekvés hatása jelentéktelen. A pedagógia feladata ezért nem kizárólag az ismeretek átadása, hanem a belső motiváció és személyes felelősségérzet erősítése is (Stern, 2000).

A fenntarthatóság pedagógiája ebből a szempontból különösen fontos szerepet tölt be, hiszen a gyermekkorban kialakuló értékek és viselkedési minták hosszú távon meghatározhatják az egyén környezethez való viszonyát. Az élményalapú tanulás, a közösségi projektek és a személyes tapasztalatok hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a fenntartható viselkedés ne külső elvárásként, hanem belső meggyőződésként jelenjen meg.

6. A HIT ÉS VALLÁS SZEREPE AZ ÉRTÉKFORMÁLÁSBAN

A környezettudatos viselkedés és a fenntartható szemlélet kialakulásában nemcsak pszichológiai és társadalmi tényezők játszanak szerepet, hanem az egyén erkölcsi és spirituális meggyőződései is. A hit és vallás évszázadokon keresztül meghatározó szerepet töltött be az emberi értékrend formálásában, mivel olyan normákat és erkölcsi alapelveket közvetít, amelyek az egyén közösséghez, természethez és embertársaihoz való viszonyát is alakítják.

A vallási hagyományok közös jellemzője, hogy hangsúlyozzák a felelősségvállalás, az önmérséklet és az együttműködés jelentőségét. Ezek az értékek szoros kapcsolatban állnak a fenntarthatóság alapelveivel is. A modern fogyasztói társadalommal szemben számos vallási szemlélet a mértékletességet, a közösségi gondolkodást és az élet tiszteletét helyezi előtérbe, amelyek hozzájárulhatnak a környezeti felelősség kialakulásához.

A keresztény gondolkodásban különösen hangsúlyos a teremtésvédelem fogalma, amely szerint az ember nem korlátlan birtokosa a természetnek, hanem annak felelős gondviselője. Ferenc pápa *Laudato si'* enciklikája arra hívja fel a figyelmet, hogy a környezeti válság valójában erkölcsi válság is, amely az ember és természet kapcsolatának torzulásából fakad (Ferenc pápa, 2015). Ez a megközelítés összekapcsolja a fenntarthatóság kérdését az erkölcsi felelősséggel és az emberi értékrenddel.

A vallási közösségek és spirituális hagyományok pedagógiai szempontból is jelentősek lehetnek, mivel olyan érték közvetítő közeget biztosíthatnak, amely támogatja a proszociális viselkedést, az empátiát és a közösségi felelősségvállalást. A hit így nemcsak személyes meggyőződésként, hanem a fenntartható gondolkodás egyik lehetséges motivációs forrásaként is értelmezhető.

7. A FENNTARTHATÓSÁG ÉS A SPIRITUALITÁS KAPCSOLATA

A fenntarthatóság és spiritualitás kapcsolata az utóbbi évtizedekben egyre hangsúlyosabbá vált mind a pedagógiai, mind a pszichológiai és társadalomtudományi diskurzusban. A fenntarthatóság kérdése ugyanis fokozatosan túllépett a kizárólag környezetvédelmi vagy gazdasági megközelítéseken, és egyre inkább az emberi értékrend, életmód és erkölcsi felelősség kérdésévé vált. Ezzel párhuzamosan a spiritualitás fogalma is tágabb értelmezést kapott, amely már nem kizárólag vallási keretben jelenik meg, hanem olyan belső értékorientációként, amely az ember világban elfoglalt helyének, kapcsolatainak és felelősségének mélyebb értelmezésére irányul (Palmer, 1998).

A spiritualitás egyik alapvető sajátossága az összekapcsoltság élményének hangsúlyozása. Ez a szemlélet abból indul ki, hogy az ember nem elszigetelt létező, hanem kapcsolatban áll más emberekkel, a társadalommal, valamint a természeti környezettel is. A fenntarthatóság pedagógiája szempontjából ez különösen jelentős, mivel a környezeti problémák megértése és kezelése szintén rendszerszemléletet igényel. Az emberi tevékenységek és a természeti folyamatok kölcsönhatásának felismerése elősegítheti annak tudatosítását, hogy a fenntarthatóság nem kizárólag technikai vagy gazdasági kérdés, hanem erkölcsi és életvezetési probléma is.

A spirituális szemlélet gyakran együtt jár a természet tiszteletével, az élet egységének elfogadásával és a felelősségteljes gondolkodással. Számos kutatás rámutat arra, hogy azok az emberek, akik erősebb spirituális orientációval rendelkeznek, érzékenyebbek lehetnek a környezeti problémák iránt, valamint nagyobb valószínűséggel tanúsítanak környezettudatos magatartást. A spiritualitás ugyanis hozzájárulhat az empátia, az önreflexió és a jövő generációk iránt érzett felelősség kialakulásához, amelyek a fenntartható gondolkodás alapvető elemei (Hedlund-de Witt, 2011).

A modern fenntarthatósági elméletek egyre inkább hangsúlyozzák, hogy a környezeti válság háttérben nem csupán gazdasági vagy politikai problémák állnak, hanem az ember és természet kapcsolatának torzulása is. A fogyasztói társadalom individualista és materiális szemlélete sok esetben háttérbe szorítja azokat az értékeket, amelyek a közösségi felelősséget, az önmérsékletet vagy a természeti környezet tiszteletét helyezik előtérbe. A spiritualitás ezzel szemben olyan belső motivációs rendszert kínálhat, amely támogatja a fenntarthatóbb életvezetést és a felelős döntéshozatalt.

A keresztény ökoteológiai megközelítések szintén hangsúlyozzák a fenntarthatóság és spiritualitás kapcsolatát. Ferenc pápa Laudato si' enciklikája szerint a környezeti válság nem választható el az ember erkölcsi és spirituális állapotától. Az enciklika kiemeli, hogy a természet kizsákmányolása és a társadalmi igazságtalanságok közös gyökere az emberi felelőtlenység és az értékrend torzulása. A dokumentum ezért olyan „ökológiai megtérést” sürget, amelyben az ember újra felismeri felelősségét a teremtet világ iránt (Ferenc pápa, 2015).

A fenntarthatóság pedagógiája szempontjából a spiritualitás különösen fontos lehet a belső motiváció kialakulásában. A környezettudatos viselkedés hosszú távú fennmaradásához ugyanis nem elegendők a külső szabályok vagy társadalmi normák. Szükség van olyan személyes meggyőződésekre és értékekre is, amelyek az egyént belsőleg teszik elkötelezetté a felelős életvezetés mellett.

A spiritualitás hozzájárulhat annak felismeréséhez, hogy a fenntarthatóság nem csupán külső elvárás, hanem az ember önmagához, másokhoz és a természethez való viszonyának része.

Pedagógiai szempontból mindez azt jelenti, hogy a fenntarthatóságra nevelésnek nem kizárólag a tudásátadásra kell koncentrálnia, hanem a személyiség mélyebb rétegeit is meg kell szólítani. Az önreflexió, az erkölcsi érzékenység, az empátia és a felelősségvállalás fejlesztése olyan nevelési célok, amelyek összekapcsolhatják a fenntarthatóság pedagógiáját a spiritualitás dimenziójával. A nevelés így nem csupán információközvetítő folyamattá válik, hanem hozzájárulhat egy tudatosabb, felelősebb és értékorientáltabb életvezetés kialakulásához is.

8. PEDAGÓGIAI KÖVETKEZTETÉSEK

Az értékalapú nevelés, a fenntarthatóság pedagógiája, valamint a pszichológiai és spirituális megközelítések összekapcsolása rámutat arra, hogy a környezettudatos szemlélet kialakulása komplex nevelési folyamat eredménye. A fenntarthatóságra nevelés nem korlátozódhat kizárólag környezetvédelmi ismeretek átadására, hanem szükségessé válik az értékek, attitűdök és erkölcsi felelősség tudatos fejlesztése is.

A Schwartz-féle értékelmélet, a NEP-skála és a pro-environmental behavior kutatásai egyaránt azt hangsúlyozzák, hogy az emberi viselkedés háttérében mélyebb értékrendszerek és motivációk állnak. Az univerzalizmus, az együttműködés, a felelősségvállalás és a közösségi szemlélet olyan értékek, amelyek pedagógiai fejlesztése hozzájárulhat a fenntartható gondolkodás kialakulásához.

A hit és spiritualitás szerepe tovább erősítheti ezt a folyamatot, mivel olyan belső erkölcsi alapokat biztosíthat, amelyek támogatják a természet tiszteletét, az önmérsékletet és a jövő generációk iránti felelősséget. A pedagógia feladata ezért egyre inkább az, hogy olyan nevelési környezetet teremtsen, amely egyszerre fejleszti a tudást, az érzelmi érzékenységet, az erkölcsi gondolkodást és a felelős cselekvést.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány célja annak feltárása volt, hogy milyen összefüggések figyelhetők meg az értékalapú nevelés, a fenntarthatóság pedagógiája, a pszichológiai értékelméletek, valamint a hit és spiritualitás között. Az elemzés rámutatott arra, hogy a fenntarthatóság kérdésköre napjainkban már nem értelmezhető kizárólag környezetvédelmi vagy gazdasági problémaként, hanem olyan komplex társadalmi és pedagógiai kihívásként jelenik meg, amely szoros kapcsolatban áll az emberi értékrenddel, erkölcsi gondolkodással és viselkedésmintázatokkal.

Az értékalapú nevelés pedagógiai szemlélete hangsúlyozza, hogy a nevelési folyamat nem lehet értéksemleges, hiszen minden pedagógiai cél mögött valamilyen implicit vagy explicit értékrendszer húzódik meg.

A tanulmányban bemutatott elméleti megközelítések alapján megállapítható, hogy a személyiségfejlődés támogatása, a társadalmi felelősségvállalás, az együttműködés, az empátia és a környezeti érzékenység fejlesztése olyan alapvető nevelési célok, amelyek szorosan kapcsolódnak a fenntarthatóság pedagógiájához. A fenntarthatóságra nevelés ezért nem csupán ismeretközvetítő tevékenységként értelmezhető, hanem olyan komplex szemléletformáló folyamatként, amely az egyén értékrendjének és attitűdjeinek alakítására is törekszik.

A pszichológiai megközelítések elemzése során a Schwartz-féle értékelmélet, a NEP-skála és a pro-environmental behavior kutatásai egyaránt azt támasztották alá, hogy a környezettudatos viselkedés kialakulásában az értékek és attitűdök meghatározó szerepet töltenek be. Az univerzalizmus, az altruizmus, a társadalmi felelősségvállalás és a közösségi szemlélet olyan érték kategóriák, amelyek pozitív kapcsolatban állhatnak a fenntartható viselkedéssel és a környezeti érzékenységgel. A tanulmány rámutatott arra is, hogy a környezettudatos magatartás nem kizárólag racionális döntések eredménye, hanem jelentős szerepet játszanak benne az érzelmi és identitásbeli tényezők, például a természethez való kötődés vagy a jövő generációk iránt érzett felelősség.

A hit és spiritualitás vizsgálata tovább árnyalta a fenntarthatóság pedagógiájának értelmezését. A vallási és spirituális megközelítések közös sajátossága, hogy hangsúlyozzák az ember erkölcsi felelősségét, a közösségi gondolkodás jelentőségét, valamint a természeti világ tiszteletét. A keresztény teremtésvédelmi szemlélet és a modern spirituális megközelítések egyaránt rámutatnak arra, hogy a környezeti válság hátterében nem csupán technikai vagy gazdasági problémák, hanem mélyebb értékrendi és erkölcsi kérdések is meghúzódnak. A spiritualitás ezért olyan belső motivációs tényezőként értelmezhető, amely hozzájárulhat a fenntartható életvezetés és a felelős döntéshozatal kialakulásához.

A tanulmány összegzéseként megállapítható, hogy az értékalapú nevelés és a fenntarthatóság pedagógiája szoros kapcsolatban áll egymással, mivel mindkettő központi célja a felelős, tudatos és erkölcsileg érzékeny személyiség formálása. A fenntarthatóság pedagógiája a jövőben várhatóan egyre inkább interdiszciplináris megközelítést igényel, amelyben a pedagógiai, pszichológiai és spirituális szempontok egyaránt meghatározó szerepet kapnak. A környezeti problémák hosszú távú kezelése ugyanis nem valósítható meg kizárólag technológiai megoldásokkal, hanem szükségessé válik az emberi gondolkodás, értékrend és viselkedés átalakulása is. Ebben a folyamatban az oktatásnak és nevelésnek kiemelt szerepe van, hiszen a fenntartható jövő alapját a tudatos, felelős és értékorientált generációk nevelése jelentheti.

IRODALOMJEGYZÉK

Clayton, S., & Myers, G. (2015). *Conservation psychology: Understanding and promoting human care for nature* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.

Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G., & Jones, R. E. (2000). *Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revised NEP scale*. Journal of Social Issues, 56(3), 425–442. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00176>

Ferenc pápa. (2015). *Laudato si'*: On care for our common home. Vatican Press. https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html

Havas, P. (2001). *A fenntarthatóság pedagógiája II.* <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/havas-peter>

Hedlund-de Witt, A. (2011). *The rising culture and worldview of contemporary spirituality: A sociological study of potentials and pitfalls for sustainable development*. Ecological Economics, 70(6), 1057–1065.

Lappints, Á. (1998). *Az értékekre alapozott nevelési modell megalkotásának szükségessége és esélyei*. Új Pedagógiai Szemle, 48(6), 17–27. <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/ertekekre-alapozott>

Palmer, J.A. (1998). *Environmental education in the 21st century: Theory, practice, progress and promise*. Routledge.

Schwartz, S. H. (1992). *Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries*. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, pp. 1–65). Academic Press.

Schwartz, S. H. (2012). *An overview of the Schwartz theory of basic values*. Online Readings in Psychology and Culture, 2(1), 1–20. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>

Stern, P. C. (2000). *Toward a coherent theory of environmentally significant behavior*. Journal of Social Issues, 56(3), 407–424. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00175>

Varga, A. (2017). *A fenntarthatóságra nevelés elméleti alapjai és egész intézményes megközelítése*.

https://ekti.ppk.elte.hu/media/25/24/3fb60d68256486dd62d50600da1bb539ad5d32ca69aabf6f3bd06a91d85f/Varga_Atila_A_fenntarthat%C3%B3s%C3%A1gra%20nevel%C3%A9s%20elm%C3%A9leti%20alapjai%20%C3%A9s%20eg%C3%A9sz%20int%C3%A9zm%C3%A9nyes%20meg%C3%B6zel%C3%ADt%C3%A9se.pdf